

Vuk'uzenzele

O e tlisetšwa ke Dikgokagano tša Mmušo (GCIS)

Sesotho sa Leboa / English

Phupu 2015

Go tšwa
Union
Buildings

letlakala 3

Tshepedišo
ye e phetšego
gabotse go
bohle

letlakala 5

Ka fao o ka
dirago kgopelo
ya go bušetšwa
naga

letlakala 6

Ditirelo tša go theta go batho

Amukelani Chauke

Batho bao ba dulago ka dikarolong tša dinagamagaeng tša ka nageng bjale ba tla kgora go ingwadišetša go dira dikgopelo tša go bušetšwa naga kgauswi le magae a bona.

Tona ya Kgoro ya Tlhabollo ya Dinagamaga le Peakanyoleswa ya Naga Gugile Nkwinti o dirile gore tshepedišo ya go ingwadišetša go dira kgopelo ya go bušetšwa naga e be bonolo ka go tsebagatša semmušo ye nngwe ya dipese tša go theta tše nne ka feleng la meago ya Palamente ka Motsekapa.

"Le swanetše go gopola gore ka nako ya tshepedišo ya mathomo ya dikgopelo tša go bušetšwa naga, go be go se na lesolo leo le bego le dirwa ke mmušo. Ka mantšu a mangwe, go iša melaotshepetšo le dibaka fao batho ba lego gona ga se gwa diragal."

"Dipoelo tša se ke gore batho bao ba lego kgope ka dinagamagaeng le bao ba lego ka makheišeneng a mannyane a dinagamagaeng, bao ba sa kgonego go ya fao dikantoro [tše go dirwago dikgopelo tša go bušetšwa naga gona] di lego gona, ba ile ba hlokišwa sebaka seo."

"Bjale re na le pese ya go theta le dilori tše nnyane tša go ya fao, go boledišana le batho le go dira lesolo la go ba botša gore go na le sebaka sa go dira dikgopelo tša go bušetšwa naga."

"Ka fao se ke go iša ditirelo go batho sebakeng sa go laletša batho go tla ka kantorong," a realo.

Go tsebagatšwa ga dikantoro tša go theta go

Tona ya Kgoro ya Tlhabollo ya Dinagamaga le Peakanyoleswa ya Naga Gugile Nkwinti o tsebagatše semmušo dikantoro tše mpsha tša go theta go dira gore go ingwadišetša go dira dikgopelo tša go bušetšwa naga go be bonolo go ditšaba ka ditoropong tše nnyane le ka dinagamagaeng.

dirwa ka morago ga ge Mopresidente Jacob Zuma a dumelsetše Molaophetošwa wa Pušetšo ya Naga go ba molao ka la 30 Phupu 2014, ka tshepedišong ya go bula leswa tshepedišo ya pušetšo ya naga ya lebaka le lengwe gape la mengwaga ye mehlano go bao ba sego ba dira dikgopelo tša bona tša go bušetšwa mabu ka nako ya tshepedišo ya mathomo ya dikgopelo tša go bušetšwa naga sebaka sa go dira seo.

Ka nakong ya tshepedišo ya mathomo ya dikgopelo tša go bušetšwa naga – ye e feletšego ka la 31 Manthole 1998 – Khomisene ya Pušetšo ya Ditokelo tša Naga e amogetše dikgopelo tša go bušetšwa naga tše 80 000.

Ge a be a efa polelo ka go Ntlo ya Magoši ka Palamenteng mo nakong ye e sa tšwago go feta, Mopresidente o boditše baetapele ba setšo gore ba swanetše go ipeakanya ka nepo ya gore ba kgone go thusa batho gore ba atlega ka dikgopelo tša bona tša go bušetšwa naga.

Go akanywa gore batho ba 7.5 milione ba tlošitšwe nageng ya bona ka morago ga ge Mo-

lao wa Naga wa 1913 o saenetšwe go ba molao.

Tikologo ye e fetilego ya go dira dikgopelo tša go bušetšwa naga e dirilwe magareng ga 1994 le 1998.

Dipese tše dingwe tše tharo di tla tsebagatšwa semmušo ka diprefenseng tše dingwe – ya Kapa Bohlabela, ya Foreisetata le ya Leboa Bodikela.

Go tsebagatšwa ga dikantoro tša go theta go latela go bulwa ga dikantoro tše 14 fao go dirwago dikgopelo go putlaganya diprefense tše senyane.

Tona Nkwinti o boletše gape gore dikantoro tše tša go theta di tloga di le difatanaga tše di tlabaketšwego ka fao go kgethegilego tše di tsentšwego theknolotši go kgontšha go šongwa ga dikgopelo tša go bušetšwa naga fao lefelong leo.

Tona o boletše gore magareng ga Mosegamanye 2014 le la 8 Moranang 2015, dikgopelo tša go bušetšwa naga tše 54 439 di amogetše.

Dikantoro tša go theta di tsentšwego theknolotši ye e nyakegago go ngwadiša dikgopelo lefelong leo go dirwago dikgopelo gona – go akaretšwa dikhomphutha le diphinthara.

Pese e tsentšwego gape rempe ya elektroniki ye e kgonago nametša bagolofadi go tloga fase go tsena ka kantorong ya go theta.

Dilori tše di šetše di rometšwe ka Qwaqwa, Phuthaditjhaba ka Foreisetata, ka Kapa Bohlabela le ka Gauteng, gomme di tla ya ka mafelong ao a fapafapanego.

Kantoro e tee e tla ya ka profenseng ya Leboa Bodikela ka Phato gomme ya ba fao go fihla ka Mopitlo 2016.

Thulaganyo ka bottlalo ya fao dipese di tla yago gona, go akaretšwa mafelo le dinako, e tla tsebišwa maloko a setšhaba ke kgoro gomme thulaganyo ye e šetše e hwetšagal ka dikantorong

tše 14 tša kgoro fao go dirwago dikgopelo tša go bušetšwa naga gona, ka dikantorong tša diletše goba wepsaeteng.

Dilori tše pedi di tla ya ka mafelong ao dikantoro tša go theta di tloga romelwa gona go boletsatša bao ba dirago dikgopelo gabotse.

Ye e tla ba tshepedišo ya go netefatša gore ba na le se sengwe le se sengwe seo ba swanetšego go ba le sona ge ba dira kgopelo ya maleba ya go bušetšwa naga, go thoma ka dipukwana tša boitsišo goba tshedimošo ya batho goba ba leloko bao ba ka bego ba dira kgopelo legatong la bona, go netefatša gore dikgopelo tša bona tša go bušetšwa naga ga di gomišwe ka lebaka la go hloko tshedimošo.

Tona o boletše gore go dira kgopelo ya go bušetšwa naga ke tirelo ya mmušo ya go se le felwe le gore batho bao ba nago le maswanedi ba filwe go fihla ka la 30 Mosegamanye 2019 go dira kgopelo ya go bušetšwa naga.

"Re a tseba gore go na le batho bao ba sepelago ba tšeela maloko a setšhaba sa rena ao a lego kgakanegong tšelete ba ba tshepiša go ba direla dikgopelo tša go bušetšwa naga."

"Molaetša go batho ba rena ke gore ga go hlokege gore le lefe tšelete go dira kgopelo ya go bušetšwa naga."

"Dikgopelo tša go bušetšwa naga di ka dirwa ka mafelong afe goba afe a rena a semmušo a 14 go ralala le naga goba ka dikantorong tša go theta tša go dira dikgopelo fao bašomi bao ba hlahlilwego ka sephrofesenale ba tla bego ba le gona go le thuša," a realo.

Bona letlakala la 6 go hwetša tshedimošo ka bottlalo ka fao le ka ingwadišetšago go dira kgopelo ya go bušetšwa naga

Mmušo o tlo kaonafatša ditirelo

More Matshediso

Tona ya Kgoro ya Peakanyo, Tekodišo le Tshekatsheko ya Phethagatšo ya Mošomo (DPME) ka Kantorong ya Mopresidente, Jeff Radebe, o boletše gore kgoro ya gabu e tla šomisana le Kgoro ya Dipalopalo tša Afrika Borwa (Stats SA) go netefatša gore dipalopalo di šomiswa go kaonafatša go šoma ga dikgoro tša mmušo.

Ge a boleta ka Motsekapa mo nakong ye e sa tšwago go feta Tona Radebe o boletše gore dikgoro tše ntši ga se tša hlwa di eba le ditshepedišo le mananeo ao a nepagetšego a go laola tshedimošo go tšweletša tshedimošo ye e kgobokeditšwego yeo e ka tshephagalago. Le ge go le bjale, o boletše gore DPME e šoma kudu go rarolla tlhohlo ye.

O tlaleeditše ka gore ye nngwe ya dilo tše

bohlokwa tše di tloga pele tša DPME ke go leka seabe sa mananeo a mmušo setšhabeng ka bo-phara.

Tona Radebe o boletše gore DPME e na le palomoka ya ditshekatsheko tše 39 tše di phethilwego, tše di akaretšago R50 pilione ya tshenyegelo ya mmušo.

O boletše gore ditshekatsheko tše ntši di ngwadištše gore go na le seabe se segolo le pele ga ge di ka tsebagatšwa setšhabeng. Ka lebaka la se, dikaonafatšo tše kgolo ka go šomeng gabotse ga mananeo a mmušo di swanetše go bonwa.

"Re mo tshepedišong ya go tsebagatšwa semmušo boipiletšo bja go dira ditshekatsheko tše 2016/17. Ka nakong ya mengwaga ya 2014/15, dipego tše tshela tša tshekatsheko di phethilwe gomme tša romelwa Kabineteng. Re ikemiseditše go thomiša ka bonyane ditshekatsheko tše seswai ka nakong ya ngwaga wo wa ditšhelete," a realo.

THUTO YA MOTHEO

Tona Radebe o tlaleeditše ka gore ditshekatsheko tše mathomo tše di phethilwego di dira phapano e kgolo, a boleta kudu ka tshekatsheko ya mathomo ka ga Kgolo ya Bana ba Mengwaga ya ka fasana (ECD), yeo e feleditšego ka go hlangwa ga molaotshepetšo o moswa wa ECD wo o sa ngwalwago le go tsenya ka gare ga kuranta ya mmušo ka Mopitlo 2015.

"Magareng ga tše dingwe, nepišo e tla ba go kaonafatša boleng bja Kharikhulamo ya Kreiti ya R go godiša seabe sa yona go bana bao ba tšwago malapeng ao a hlokago le ka diprefenseng tše di sa šomego gabotse, le go maatlafatša tlhahlo le tlhabollo ya barutiši ba Kreiti ya R."

O boletše gore tshekatsheko ya Kreiti ya R e bontšitše bohlokwa bja go kaonafatša boleng bja kabu ya thuto e sego fela mošomo wa go ba godiša.

KGWEBIŠANO LE PEELETŠO

Tshekatsheko ya Setlamo sa Bodiredi bja ka Ntle sa Tshepedišo ya Kgwebo sa Kgoro ya Kgwebišano le Diintasteri (dti) e dirilwe go leka ge eba Lenaneo

Tona Jeff Radebe.

E tšwelela letlakaleng la 2

DITABA TŠE DI AKARETŠAGO

Bafsa ba a maatlafatšana

Noluthando Mkhize

Emmanuel Mogale, 23, ke mofsa yo a ipshinago ge a maatlafatša ba bangwe.

Beke ye nngwe le ye nngwe o ruta baithuti ba Sekolo se se Phagamego sa Kaalfontein ka Tembisa, Gauteng.

Mogalekemoithaopi wamokgatlowo o sa dirego letseno wo o tsebjago bjalo ka Icamva Youth, wo o fago baithuti go tswa ditshabeng tše di hlokago tsebo, mabokgoni, marangrang le methodo ye ba e hlokago go fihlelala thuto ya godingwana goba dibaka tša mešomo ge ba se no phetha dithuto tša marematlou.

"Lebaka la gore ke tle mo ke rute bafsa ke ka gobane ge ke be ke sa le ka go marematlou motho yo mongwe o ile a nthuta gomme a dumela go nna ka go diriša Icamva Youth. Ge nka bona bontši bja baithuti ba ha hwetša meputso ye e kgahlišago le dipasari tša go ba thuša dithutong tša yunibesithi, nka thaba kudu."

"Mo setšabeng se bafsa ba na le dibaka tše nnyane kudu tša gore ba atlege ka lebaka la maemo a ekonomi ka gae. Ke nyaka go bona setšhaba se se gatela pele ka go diriša thuto," gwa realo Mogale.

Ye ke taba ye e lego pelong ya Mogale. Ka morago ga go phetha dithuto tša marematlou ka 2013, mokgatlo wa Icamva Youth o thušitše Mogale go hwetša sekgora sa go ithutela mošomo ka Makro.

"Makro e re file lenaneo la go ithutela mošomo le bona gomme ka yona nako yeo re ithutela kgrata ya BCom ka ga Taolo ya Kgwebo ka Yunibesithing ya Afrika Borwa. Ge re feditše kgrata ye re tla tšwela pele go šomela khamphani ye."

"Ge nkabe e se ka ba Icamva Youth nkabe ke se ka hwetša tshedimošo ye, ke swanetše go ba

leboga," a realo.

Mogale o ruta English, Physical Science, Sepedi, Geography le Life Orientation.

"Ke tloga ke rata go ithaopa. Go mpho mai-kutlo a boipshino a gore bjalo ka mofsa ke kgona go maatlafatša bafsa ba bangwe le go direla setšhaba ka morago ga ge se nthušitše."

Icamva Youth e hlomilwe ka 2003 gomme e ngwadišitše semuso ka 2004. Mokgatlo wo o na le makala ka Khayelitsha, Nyanga le Masi-phumelele ka Kapa Bodikela, ka Ivory Park ka Gauteng, ka lefelongkakaretšo la Cato Manor le ka Molweni ka KwaZulu-Natal.

Go ruta go dirwa mathapama ka morago ga ge sekolo se tšwele, mesong ya Mokibelo le ge diklo di tswaletšwe.

Juliet Moseamedi, wa mengwaga ye 18, yo e lego mothuti wa Kreiti ya 11 ka Sekolong se se Phagamego sa Kaalfontein yo a nyakago go ithutela dithuto tša Payomethikale ka morago ga ge a phethile dithuto, o bolela gore go tloga mola a tsenela Icamva Youth dithuto tša gagwe di kaonafetše.

"Ka ge ke dula lekheišeneng, letšatši le lengwe le le lengwe ge sekolo se tšwele ke be ke no dula le bagwera ba ka gomme ra se dire sello. Se ke selo seo se tlwaelegilego go bafsa ka lefelong la renna. Go be go sena tlhohleletšo ya go dira mošomo wa ka wa sekolo gomme ke be ke sa bone se bjalo ka selo se bohlokwa seo se tlago pele."

"Ge ke etla Icamva mathomong a ngwaga ke ile ka hlohlleletšwa go hlokomele mošomo wa ka wa sekolo kudu gomme se bjale se tliša dipolo. Meputso ya ka bjale e a kaonafala ebole le maemo a kwešiyo ya mošomo wa ka wa sekolo a kaonafetše," gwa realo Moseamedi.

Go ya ka Clemence Msindo, Mokgokaganyi wa Lekala la Icamva Youth ka Seleteng sa Gauteng, baithuti ba ingwadiša ka go Icamva Youth ge ba le ka Dikreiting tša 11 le 12.

"Ka 2014 re bile le baithuti ba marematlou

Emmanuel Mogale o direla setšhaba sa gabu ka morago ga go hwetša thušo go sona.

ba 38 bao ba tsenetše Icamva Youth gomme re bile le kelo ya go atlega ga baithuti ya 87%; ka 2013 re bile le kelo ya go atlega ga baithuti ya 100%."

Palo ya go feta seripagare sa baithaopi ka makaleng ao e lego kgale a hlomilwe ke baithuti ba peleng gomme palo ya go feta 80% ya komititaolo ya Khayelitsha e bopilwe ke baholegi ba nakong ye e fetilego.

Ka 2012, Icamva Youth e amogetše baithuti ba 743 go phatlalala le makala a yona a šupa.

Msindo o bolela gore mokgatlo o fa gape tlhahlo ka ga mešomo, ye e buletšwego setšhaba ebole e aba thuto ka ga HIV le AIDS, le bohlokmedi bja tlhahlo.

"Moithaopi wa morutiši o abelwa baithuti ba bahlano go ba thuša ka mošomo wa bona wa sekolo. Se ke go netefatša gore baithuti ba hwetša sedi ye e hlokagalago."

Icamva e buletšwego gape motho ofe goba ofe yo a nyakago go ithaopa."

Bao ba nyakago go ithaopa ba ka etela: www.ikamvayouth.org.za go hwetša tshedimošo ka bottalo.

Go hlomela bafsa ba Afrika Borwa dibaka

Amukelani Chauke

Bafsa ba Afrika Borwa ba swanetše go latela mohlala wa Baithuti ba 1976 gomme ba be baagi ba naga ka go ikemišetša go ba bahlomi ba dikgwebo bao ba tlago raloka tema ya mafolofolo ka ekonoming.

Se ke go ya ka Mohlankedimogolo phethiši wa Setheothabollo sa Bafsa sa Bosetšhaba (NYDA) Khathutshelo Ramukumba, yo ditshwaotshwao tša gagwe di tlilego ka nako yeo mmuso o feleletšago Molawana wa Bafsa wa Bosetšhaba wa 2015-2020 (NYP 2020) wo o tlago raloka tema ye bohlokwa go hlabolla bafsa ba ka nageng.

NYP 2020 ye e ngwadilwego mmogo ke bafsa go tswa nageng ka bophara e emetšwe gore e tla thuša go beakanya bafsa go ba badudi ba mafolofolo le bao ba nago le tšweletše le go bea leswa NYDA go dira gore e šome bokaone kudu ge e šoma ka merero ya bafsa.

Bafsa ba tiiseditše dintlha tša bohlokwa e lego: phethiši ya ekonomi le go kgatha tema ka go yona, thuto, tlhabollo ya mabokgoni le dibaka tša bobedi, tlhokomelo ya maphele le go fedisa tšhomishobošaedi ya diokobatši le kago ya setšhaba, tirišano ya setšhaba le badudi ba mafolofolo. Go ya ka Kgoro ya Dipalopalo tša Afrika Borwa, bafsa ba bopa palo ye e fetago 40% ya setšhaba gomme 36% ya bona ga e šome.

NYP 2020 e tla thuša go šoma ka tlhohlo ye ka go diriša mananeo a tlhabollo ya bafsa ao a rabelago ditlhoko tša bafsa – e lego mananeo ao a dumelago bafsa go laola bokamoso bja bona.

Mohlankedimogolophethiši wa NYDA Ramukumba o boditše gore ge ba bapetšwa le seholpha seo sa bafsa, moloko wa lehono o na le mahlatse kudu ka gobane bontši bja bona ba rutegile ebole ba na le phihlelala go dibaka tša

Molawana wa Bafsa wa Bosetšhaba wa 2015-2020 o tla fa bafsa sebaka sa go atlega le go ba le seabe go kago ya ekonomi.

ekonoming.

"Ke nagana gore tlhohlo yeo bafsa ba swanetše go e tsea lehono bjalo ka tlhohlo ya bona goba seo se hlalošago nako ya bona ke go tlwaelegilego," a realo.

Ka Phupu 1976, baithuti bao ba tlwaelegilego diklong tše mmalwa ba ile ba bolawa gasehlogo ke mmuso wa kgethologanyo ge maphodisa a tshireletše a thunya baithuti bao ba bego ba se ba tlhama bao ba bego ba gwanta mebileng ya ka Soweto kgahlanong le Thuto ya Bantu, yeo e bego e gapeletša barutiši, magareng ga tše dingwe, go šomiša seafrikantshe bjalo ka polelo ya go ruta ka dithuto tše mmalwa.

Seswantšo seo se bontšago setopo sa Hector Peterson, mošemanoye monnyane go tswa ka Sekolong sa Phraemari sa Morris Isaacson – seo se tserwego ke motšeadiswantšo yo a tumilego Sam Nzima – se ile sa romela maikutlo a go makala kudu lefaseeng ka bophara.

Ramukumba o boletše gore ge ba bapetšwa le seholpha seo sa bafsa, moloko wa lehono o na le mahlatse kudu ka gobane bontši bja bona ba rutegile ebole ba na le phihlelala go dibaka tša

go itlhabolla.

"Maikutlo a ka ke gore ka ge re na le mengwaga ye 21 re le ka temokrasing, ngwana wa mothemoso goba ngwana wa moAfrika a ka se ye seklong go hwetša thuto ka nepo ya gore a hwetše mošomo fela.

"Seemo sa mogopolo sa ngwana wa moAfrika se swanetše go ba seo se rego go hlama kgwebo ke kgetho go go tlwala mošomo gore ba kgone go ba bengmešomo, ba kgone go ba beng ba ekonomi ya naga ya bona le gore ba kgone go ba baagi ba naga ya bona.

"Seo go nna ke ntwa yeo bafsa ba lehono ba swanetše go e tsea bjalo ka ntwa ya bona ka nepo ya go fihlelala tokologo ya ekonomi nakong ya bophelo bja bona," a realo.

MELAWANA YA BAFSA E A LEKODIŠWA

Motlatšatona ka Kantorong ya Mopresidente Buti Manamela o sa tswa go phetha lesolo la go theta

E tšwelela go tswa letlakaleng la 1

la Diputsetše tša Ditirelo tša Tshepedišo ya Kgwebo (BPS) leo le abjago ke dti le hloma mešomo le ge eba le oketša peeletšothwii ya dinaga tša ka ntle.

"Dikulollo tše bohlokwa di laetša gore go tloga mola setlamo sa putseletše se thomiswago, mešomo ye e fetago ye 9 000 e hlomilwe le gore lefapha la BPS lefapha le bohlokwa la go goketša peeletše le go hloma mešomo e meswa, kudukudu ka seholpheng sa ba mengwaga ye 18 – 35, fao go hloma mešomo go bafsa go nyakegago kudu," gwa realo Tona.

DIKGORO TŠA BOSETŠHABA LE TŠA DIPROFENSE

DPME e tsebagaditše ditlabeledo tše mmalwa tša go hlohlleletša le go tsenya tirišong ditiro tša tlhokomedišišo le tša tshekatsheko ka trelong ya setšhaba.

O tlaleeditše ka gore kgoro e tsebagaditše Setlabeledo sa Tshekatsheko Phethagatša ya Taolo (MPAT) bjalo ka mokgwa wa go nepiša go hlomedišiša ditiro tša taolo ka gare ga dikgoro tša bosetšhaba le tša diprofense.

"Go thoma ka Lewedi 2014, dikgoro tša bosetšhaba le tša diprofense ka moka di kgathile tema ka tshekatshekong ya ditiro tša taolo tše di bego di dirwa ke DPME.

"Dipoelo tša peleng di laeditše gore ma-fapha a mošomo a 29 go a 33 ao a bego a elwa a laeditše go kaonafala ka go dintlha tše a bego a filwe tšona, go sa lebelwelwe go hlatoša kelo ka go maemo a mangwe le go lebiša nepišo ye kgolo ka go diteng ka tshepedišong ya tekodišo."

MOGALA WA KANTORO YA MOPRESIDENTE

Mabapi le mogala wa Kantoro ya Mopresidente, Tona Radebe o boletše gore mmuso o tšwetše pele go aba tirelo go setšhaba go hlagiša dipotšišo tša bona le dingongorego.

"Ngwaga o mongwe le o mongwe, re kgona go šoma dingongorego le dipotšišo tše mpsha tše 20 000. Go fihla mo labakeng le, re hweditše dingongorego le dipotšišo tše 207 000 tše di tlisišwego ka mogala wo. Dipotšišo tša kakaretšo ke tše 35% gomme 65% ke dingongorego.

"Nka bega gore dingongorego le dipotšišo ka moka tše di amogetšwego, 94% ya tšona e begilwe bjalo ka tše di rarollotšwego gomme 6% di sa setše go tlo rarollwa."

GO LEFA BAABI BA DITIRELO KA NAKO

Tona Radebe o boletše gore go lefa baabi ba ditirelo ka nako ebole ye nngwe ya makala ao DPME e dirilego tshekatsheko ya dikgoro tša bosetšhaba magareng ga 2013 le 2014.

Tshekatsheko ye e laeditše gore go bile le kaonafalo ka go palo ye e tlwaelegilego ya mananeotefo ao a lefilwego mo matšatšing a 30 ka morago ga go a amogela mananeotefo.

O tlaleeditše ka gore dikgoro tša diprofense di laeditše kaonafalo ye nnyane ya 5% ka go palo ye e tlwaelegilego ya mananeotefo ao a lefilwego mo matšatšing a 30 ka morago ga go a amogela mananeotefo.

"Diprofense di begile gore ke mananeotefo a 241 332 ao a jago R13.4 pilione, ao a lefilwego mo matšatšing a 30 ka morago ga go a amogela le mananeotefo a 356 079 ao a jago R21.8 pilione, ao a sego a lefša ka morago ga matšatši a 30 ka morago ga go a amogela.

"Tše ke 52% ya poelomorago ka go palo ye e tlwaelegilego ya mananeotefo ao a fetago matšatši a 30, ao a sego a lefša," gwa realo Tona.

O boletše gore dikgoro tša bosetšhaba di begile gore go bile le mananeotefo a 155 572 ao a jago R3.8 pilione, ao a sego a lefša ka morago ga matšatši a 30. Le ge go le bjale, ka yona nako yeo, mananeotefo a 62 887 a go feta matšatši a 30 - ao a jago R2.1 pilione ga se a lefša.

Tona Radebe o boletše gore go lefa baabi mo matšatšing a 30 e sa le tlhohlo ye kgolo, gomme se se ama dikgwebopotlana kudu, go kgolo ya ekonomi le go hlomeng ga mešomo.

"Ka go realo re ikgafile go hloma lekala le le kgethegilego la go tlhokomediša kudu go lefa mo matšatšing a 30 ka morago ga go amogela mananeotefo le go imolla mapheko ao a lego gona," o tlaleeditše ka go realo.

E tšwelela letlakaleng la 6

Go tšwa Union Buildings

Molaetša go tšwa go Mopresidente

Re aga semoya sa setšhaba sa rena

Mo mošomong wa ka setšhabeng, ke wa mahlatse kudu go bona sekhetlo se sengwe le se sengwe sa naga ya rena ye botse.

Diketelo tšaka ditšhabeng Afrika Borwa ka moka di dula di hlola maikutlo a go hlakahlakana.

Go na le mafelo ao go wona mabadi a kgethollo a sa ntšego a kwewa kudu ka sebopego sa bana metsemagaeng bao ba sepelago maeto a matelele go ya dikolong, goba tshenyo ya tlaišo ya madila magareng ga bašomi ba dipolaseng mafelong a mangwe.

Mabadi a fao ka sebopego sa banna le basadi ge ba senya nako ya bona dikhulong tša mebila goba dithebeneng ka baka la gore mabokgoni le maemo a bona a duuthuto ga di ba dumelele go kgatha tema ikonoming ya Afrika Borwa.

Le gona ba fao ka morago ga mebila ya makheišene fao ditsotsi di hlorišago badudi le fao mafokodi a setšhaba bjalo ka tlaišo ya ditagi, go ima ga batšwamahlalagading le tlaišo ya ka malapeng elega tsela ya bophelo ya babantši fao. Le ge go le bjalo, ke fela ke etela ditšhaba tše ka gobane mmuso o šoma le badudi go kaonafatša maemo a bophelo ebole re leka go dira diphetogo goba re šetše re dirile phapano mafelong a bjalo.

Ke nako ye ke bonego dikolo tše mpsha, dikliniki le mabone a sephethethephe a eya godimo. Ke nako ye ke bonego dikgwebo tše basadi tše fepago malapa le go tšweletša ditšweletšwa tše go romelwantle dinageng tše dingwe. Ke nako ye ke kopane go le bašomedi ba tše bongaka bao ba šomago ga boima mafelong a kgole a naga ye go hlokombela balwetši goba maphodisa bao ba beago maphelo a bona kotsing go swaragana le bosenyi bja sehlogo.

Ke nako ye ke boneng gape le ditsela tše difsa fao e bego e le ditsela tše mmu; diyunibesithi tše mpshampsha le dipetlele mafelong ao batho ba bego ba sebela dikhilomithara tše ntši go hwetša thuto goba ditirelo tše maphelo; difeme le diintasteri fao batho ba bego ba se na mešomo ebile

ba lahlegetšwe ke tshepho.

Ka go bona kelo ye le maemo a tlhabollo go ralala naga ya rena se se mpha maatla a go hlankela batho ba Afrika Borwa, le go mpha tshepho ya gore re ka se šitwe go iša Afrika Borwa pele.

Afrika Borwa ke lefelo le legolo la kago fao dikhreini le dihlopho tše batho ditoropong tše renna tše kgolo di thušago ikonomi ya rena go gola, mola ditrekere, diforo le mešomo ya setšhaba mafelong a rena a dinagamagae di tlia mananeokgoparara a sebjalebjale le dibaka tše mešomo setšhabeng go badudi.

Le ge go le bjalo kgolo ya setšhaba sa rena ga se fela ka seo re se dirago ka matsogo a rena.

Se bohlokwahllokwa ke mabapi le seo re se dirago ka dipelo le dikgopololo tše rena.

Dihlogo tše ditaba ga di dule di re botša kanegelo ye feletšego ka Afrika Borwa eupša di re botša ka tše bohlokwa le dikanegele tše šiišago ka nako tše dingwe tše di re hlotlago go šoma ka thata maitshwarong a rena ge re ntše re dira bjalo mafelong a rena a boagi.

Malobanyana mo, dikanegele tše di akareditše tiragalo ye beilwego fao bana seklong sa Kapa Bohlabela ba gannego go ja dijotše bona ka baka la gore baapei kua boapee long bja sekolo ba hlapogetše ka dipaketeng tše di dirišwago go swara dijo. Basadi bao ba lokištego dijotše ba rile mesepelo ya bona ya go ya dintlwanieng go tloga meagong ya sekolo e be e le ye metelele kudu.

Mo tabeng ye nngwe ye fapanego le tše ka moka, go bile le phatlatalšo ye šiišago ya kgatišo ya bidio ye laetšago maloko a setšhaba sa Witbank ba gana go thuša monna yo a bego a tšhumilwe ka mollo bjalo ka kotlo ya go utswa metato ya koporo setišing se se nnyane sa mohlagase.

Babegaditaba ba file dipego tše gore monna yo a bonwe a kgopela batho go bitša ambulense mola a mangwe a matlalo a gagwe a be a bonwa a lekelela mmeleng wa gagwe. Legatong la go thuša, batho ba ile ba mo dikologa fela go mmogela ge a itšatšharela.

Monna yo a ole a sepela a ikela kliniking ya kgaušwi a ba a fihla sepetlela eupša a hlokalaga morago ga diiri tše mmalwa.

Ka nako ya kgaušwi le ye, go ile gwa begwa go tšwa Foreisetata gore rakgwebo wa me-

Diprotšeketše mananeokgoparara tše di diregago go ralala naga ya rena di thuša ikonomi ya rena go gola. Le ge go le bjalo, re bjalo ka maAfrika Borwa re hloka go kaonafatša maemo a dipelo le megopololo ya rena go thuša setšhaba go golela pele.

ngwaga e 47 le morwa wa gagwe wa mengwaga e 16 ba ile ba swarwa mabapi le tiragalo yeo go yona morwa wa monna yo a latofaditšwego ka go goboša le go hloriša moletakgoro wa mengwaga ye 57 ka go dira gore mpša e dire tše thobalano kgahlanong le moletakgoro yo.

Tše dingwe tše ditiragalo tše ga se tše di ka gopolwago ke maAfrika Borwa bao ba latelago molao le go rata khutšo empa ke bogkonthe bja gore ditiro tše tšošago ka tsela ye ke karolo ya phedišano ya rena setšhabeng.

Matšatšing a mmalwa a go feta, re ketekile Letšatši la Tokologo; letšatši leo le re gopotsago ka tsela ye re e sepetšego go ya go Afrika Borwa ye kaone ya ka morago ga kgethollo, le letšatši le beago šedi ya rena go Molaokakanywa wa Ditokelo ka Molaoketheong wa rena tše ka tsela ye nngwe e lego mabaka le dipeelano tše tokologo ya rena.

Mabapi le tekatekano, Molaokakanywa wa Ditokelo o re ga go na motho o tee yo a ka kgethollwago kgahlanong naye.

Ka seriti sa batho, Molaokakanywa wa Ditokelo o re mang le mang o na le seriti sa motheo sa botho se swanetšego go hlomphiwa.

Molaokakanywa wa Ditokelo o golela gape gore ngwana wo mongwe le wo mongwe o na le tokelo ya phepo ya motheo, madulo, tlhokomelo ya motheo ya ditirelo tše maphelo le ditirelo tše leago, le go šireletšwa go tšwa go phepompe, go se šetšwe, tlaišo le kgobošo.

Go a nyamiša gore maAfrika Borwa ba bantši ba phela maphelo a bona le go senya maphelo a ba bangwe okare ditokelo tše ga di gona.

Go a nyamiša gape gore ge batho ba dira dikgatako tše Molaokakanywa wa Ditokelo, ba a tlogelwa le go šireletšwa ke maloko a malapa a bona goba setšhaba bao ba emišago maphodisa go nyakiša goba go thibela diatšensi tše.

rena tše leago go kgonthišša.

Se se kgahlanong le maitekelo a rena a makaonekaone a go tšwetša pele Afrika Borwa.

Ga re nyake Afrika Borwa go bona fela ka moo naga e fetogago ka go lebelela tlhabollo ya nageng eupša go thuša naga go fetoga go ba ye kaone ka go lekola le go kaonafatša maitshwaro a bona le go phela go filelela maikarabelo a bona bjalo ka badudi.

Ga go na palo ya dintlo tše difsa, ditsela, difeme goba diteišene tše mohlagase ye ka hlatošetšago pele ditlhabollo tše rena go feta moyo le tirišo ya ubuntu le badudi ba ikobilego.

Mengwaga e seswai ye fetilego, African National Congress e tšweleditše tokomane ya ditherišano ye sehlogo sa yona e lego *The RDP of the Soul* ye theago tsela ya go fetola naga ya rena ka kagoleswa le tlhabollo ya moyo wa setšhaba.

Tokomane ye e bontšitše gore e be e le "moya wa maAfrika Borwa wo tsamaišago ditshepedišo tše rena tše sepolotiki, tše ikonomi le tše leago".

E boletše gore: "Dilete ka moka di dumela dinneteng tše kgolo tše semoya tše tsamaišago botho ebile re hloka go amogela kwano ye bjalo ka mathomomayo a tsebagatšo ya tlhabollo e mpsha. Rena le meeno ye swanago go sa kgathale gore ke lerato, lethabo, goba khutšo, bonnate, toka goba potego; boikokobetšo, maikarabelo goba go tshephega; le gona tše ka moka di tše maitemogelong a botho."

Morago ga mengwaga ye seswai re sa ntše re lebagane le ditlhohlo tše swanago ka 2015.

Dikhreini tše rena, makarapa, mešomo le maatla a go kgoboketša metšhelo ka moka ga dire selo ge re sa kaonafatše seo re se gopolago, re se kwago maikutlong ebile re se dirago ka garegare ga dipelo tše rena.

Go aga Afrika Borwa ye kaone go thoma ka gare ga rena, anke re thomeng go somana le seo.

Anke re šomeng mmogo ka moka go aga Afrika Borwa ye kaone.

MAPHELOGO SETŠHABA

Tshepedišo ye e phetšego gabotse go bohle

Amukelani Chauke

Tona ya Kgoro ya Maphelo, Ngaka Aaron Motsoaledi, o bolela gore mmušo o swanetše go fetoša leano la ona la ditekanyetšo go maatlafatša tshepedišo ya maphelo ya setšaba.

Tona o boletše gore leano le le tla akaretša go hlokomba kudu thibelo ya malwetši le go tšwetša pele maphelo go netefatša gore batho ba hwetša tlhokomelo ya maphelo ya boleng bjo bokaone.

Tona o boletše se ge a be a ala Polelo ya Ditekanyetšo tša kgoro ya gabo ka palamenteng mo nakong ye e sa tšwago go feta.

Polelo ya Ditekanyetšo ke polelo ye e ikgethi-lego yeo e fwago ke Tona yeo e alago maano, dilo tše bohlokwa le dilo tše di tlogo pele tša kgoro ya gagwe.

Ge naga le dinaga tše dingwe tša Afrika di tla iša khonthinente pele mananeo a maphelo a setšaba a swanetše go maatlafatšwa go thuša

lefapha la maphelo go thibela le go laola go phatlalala ga malwetši a go swana le Ebola, phogwana, Bolwetši bja mafahla (TB), HIV le AIDS le pholio, go fa mohlala.

Ke ka lebaka le fao khorferentshe ye e sa tšwago go swarwa ka Benin ya Mokgatlo wa Maphelo wa Lefase, Ditona tša maphelo di ilego tša tsea sephetho sa gore sebakeng sa go ba le mananeo ao a lebeletšego bolwetšo bjo itšego (a ditekanyetšo tše di aroganego tša go thuša go lwantsha letadi, pholio, HIV le AIDS, TB, gareng ga a mangwe) mebušo e swanetše go beeletšag go maatlafatša mananeo a maphelo a setšaba.

"Re dumela gore seo se tlogo thuša Afrika ke mananeo a maphelo ao a titlego ao ka morago a tlogo kgotlele go phulega ga malwetši afe goba afe ka gobane... re tloga re sa tsebe gore ke eng seo se tlogo latela mo nakong ye e tlogo.

"Mo nakong ye e fetilego e be e le HIV le AIDS, lehono ke Ebola le TB gomme ka moswane ke eng? Ga re tsebe eupša re dumela gore malwetši a mangwe ka maswabi a tlo phulega," gwa realo Tona.

O tlaleeditše ka gore go phulega ga malwetši fao a bolelagu ka gona go ka bakwa ke go fetoga ga maemo a tša boso, go senya ga madulo a diphedi tše dingwe fao go dirwago ke batho ge ba nyaka dijo, meetse le madulo, gammogo le go ba gona fao go dulago go tšwela pele ga

ka morago ga lebaka la nako la go šomiša dianthipayothiki.

Tona o boletše gore ka ngwageng wa ditshetele wa 2014/15, kgoro ya gabo e be e le gare ka maano a go maatlafatša tshepedišo ya maphelo a setšaba.

"Se se tla akaretša go thibela malwetši, go tšwetša pele maphelo le go netefatša gore batho ba renna ba hwetša tlhokomelo ya maphelo ya boleng bjo bokaone.

"Wo ke mošomo wo re swanetše go o dira gomme ona re tla o dira ka maatla".

THIBELAMALWETŠI E PHALA KALAF

Tona Motsoaledi o boletše gore go fodiša malwetši ka tlwaelo go bonwa bjalo ka phihlelelo ye kgolo ya mahlale, mola e le gore thibelo ya malwetši ga e fiwe maemo a go swana le ao.

O boletše gore se ke ka lebaka leo ka lefapheng la maphelo a setšaba, tiragalo efe goba efe ye e sego ya loka ye e hlagilego e bonwa semeetseng bjalo ka go phuhlama ga tshepedišo ya maphelo.

"Go sa kgathale gore baganetši ba tla reng, re ka se tlogole goba ra hlokiša maatla sekha sa thibelo sa tshepedišo ya maphelo, e tlo ba motheo wa lenaneo la renna la go maatlafatša tshepedišo ya maphelo."

Kgoro e tsebagaditše dithibelamalwetši tše

Tona ya Kgoro ya Maphelo Ngaka Aaron Motsoaledi, o bolela gore kgoro ya gabo e tla netefatša gore batho ba hwetša tlhokomelo ya maphelo ya boleng bjo bokaone.

mpsha ka 2009 ka lenaneong la yona la go thibela malwetši leo le dirwago ka mehla, go akaretšwa thibelamalwetši ye e fapanego ya paktheria ya yumonia le tlhabelo ya rotabaerase.

Malwetši a go bakwa ke paktheria ya yumonia a go swana le phogwana le yumonia ye šoro a bonwa bjalo ka ao a lego kotsi kudu gomme ka Afrika Borwa le lefaseng ka bophara, ke bolwetši bja bobedi bjo bo bolayago batho bjo bo latelago HIV le Aids go bana ba mengwaga ya ka fase ga ye mehlano.

Tona o boletše gore mananeo a thibelamalwetši a dirile gore kgoro e fokotše malwetši a ka 70%.

Kankere ya thaka ya bona: O ka e fenya

Setlamo sa Thušo ya Kalafo sa Bašomi ba Mmušo

Monna o tee go banna ba bangwe le ba bangwe ba 23 ba Afrika Borwa o angwa ke kankere ya thaka ya bona. Le ge e le gore bolwetši bjo bo ama banna ba bantši, ga bo hwetše šedi ye e lekanego.

Ngaka Stan Moloabi, MotsamNgaka Stan Moloabi, Molaodiphethiši wa Tlhokomelo ya Maphelo ka Setlamong sa Thušo ya Kalafo sa Bašomi ba Mmušo (GEMS) o dumela gore go na le tše ntši tše di swanetše go dirwa go ruta banna ba Afrika Borwa ka ga bolwetši bjo - kudukudu ka gore ge bolwetši bjo bo ka bonwa e sa le nako bo ka alafša.

"Banna ba bantši ba Afrika Borwa ba tseba gannyanne kudu ka ga dikankere tša thaka ya bona le tša makatla," a realo.

Kalafo ya bolwetši bjo e kaonafetše mo mengwageng ye mmalwa, gomme ge bo ka hwetšwa e sa le nako molwetši o ba le dibaka tše ntši tše go phologa.

Kankere ya thaka ya bona e direga ka go thaka ya bona — e lego thaka ye nnyane ya sebopego sa koko ya thamane ye e bopago karolo ya tshepedišo ya setho sa bona. Kankere ya thaka ya bonna e hlaga ge dissele tše disego tše gola gabotse di gola ka go thaka ya bona.

NAA KE MANG YA KA BAGO LE KANKERE YA THAKA YA BONNA?

Kankere ya thaka ya bona e ama banna ba merafe ka moka le ba mengwaga ka moka, le ge e le gore banna ba mengwaga ya ka godimo ga ye 50 ba kotsing kudu ya gore ba ka ba le yona go feta banna ba mengwaga ya ka fasana.

"Ka kakaretšo ge motho a eba yo mogolo o ba kotsing ye kgolo ya go ba le bolwetši bjo," gwa bolela Ngaka Moloabi.

Banna ba mengwaga ya ka godimo ga ye 40 ba swanetše go etela ngaka ya bona go dirwa diteko tša kankere ya thaka ya bona gatee mengwageng ye mengwaga le ye mengwaga ye mebedi. Banna bao ba nago le mengwaga ya go feta ye 50 ba swanetše go dirwa diteko gatee ka ngwaga, a eletša bjalo.

MASWAO A KANKERE YA THAKA YA BONNA

Mabakeng a mantši kankere ya thaka ya bona ga e na le maswao afe goba afe. Le ke lengwe la mabaka ao a dirago gore go be bohlokwa gore banna ba dirwe diteko ke ngaka ya lapa la bona. Banna ba swanetše go hlokomba dilo tše di latelago:

- Go swara bothata go rota.
- Go swara bothata go thoma go rota goba go emiša go ela ga moroto.
- Madi ka morotong.
- Sehlabi goba go kwa go tšhatšhamela ge o rota.
- Ye nngwe ya dilo tše tša ka mo godimo ge e kopanywa le go kwa sehlabi ka mokokotlong fasana, godimo ga dirope goba lefelong la lethekeng.

"Le ge e le gore maswao a a ka no laetša gore o na le phetetšo, gape a ka laetša go thoma ga kankere ya thaka ya bona, ka fao go bohlokwa gore a nyakišišwe," gwa realo Ngaka Moloabi.

KALAFO YA KANKERE YA THAKA YA BONNA

Kalafo ya bolwetši bjo e laolwa ke ka fao bolwetši bjo bo gatetšego pele ka gona, le gore ke kankere ya mohuta mang le maphelo a molwetši.

Go na le palo ya dikgetho tše kalafo tše di hwetšagalago go alafa kankere ya thaka ya bona go akaretšwa karol, kalafo ya go tšuma ka mokgwa wa rediešene, go leta ka šedi goba ka kalafo ya dihomoune — ka moka ga tšona di laolwa ke ka fao kankere e gatelago pele ka gona.

KA FAO O KA THIBELAGO KANKERE YA THAKA YA BONNA

Go phela ka mokgwa wa bophelo o mokaone go ka thibela malwetši a mantši ao a amago banna go akaretšwa kankere ya thaka ya bona.

"Eja dijo tše phepo ye kaone, itšhidulle, tlogela go kgoga le go nwa bjala kudu go netefatša gore o dula o phetšego gabotse," gwa eletša Moloabi.

O tlaleletša ka gore go dira tlhahlobo ya kalafo ngwaga ka ngwaga, kudukudu ge ele gore go na le maloko a lapa ao a ilego a ba le bolwetši bja kankere, go ka thuša go pholosa bophelo bja gago.

Bolwetši bja go wa: se o swanetše go se tseba

Setlamo sa Thušo ya Kalafo sa Bašomi ba Mmušo

Bolwetši bja go wa, bjo gape bo tsebjago bjalo ka bolwetši bja dithunthane, bo ama makgolo a dikete tša batho ba merafe ka moka le ba setlogo ka moka ka Afrika Borwa.

Bolwetši bja dithunthane ke bolwetši bjo bo tlwaelegilego bjo bo amago bjoko le megalatšila ya hlogo. Palo ye e ſiſtšwego ya motho o tee go ba 100 ba MaAfrika Borwa ba tla ba le bolwetši bja go wa ka dinakong tše dingwe maphelong a bona.

Ngaka Stan Moloabi, Molaodiphethiši wa Tlhokomelo ya Maphelo ka Setlamong sa Kalafo sa Bašomi ba Mmušo o bolela gore motho yo mongwe le yo mongwe o swanetše go ithuta ka ga bolwetši bjo le gore a ka dirang ge e le gore motho yo mongwe yo ba mo tsebago o na le bolwetši bja go dithunthane.

"Bontši bja renna go na le kgonagalo ya gore re ka kopana le motho yo a nago le bolwetši bja go wa, goba yo a nago le dithunthane, ka lebakeng le lengwe la nako maphelong a renna," o tlaleletša bjalo.

"Dithunthane di ka bakwa ke dilo tše di fapafapanego gomme motho ofe goba ofe a ka hlaselwa ke yona nakong ye nngwe bophelong bja gagwe. MaAfrika Borwa a swanetše go tseba se pele ga ge ba ka ahlola bao ba nago le bolwetši bja dithunthane goba bja go wa."

Dithunthane ke go itlhaganelo ga tiro ya semohlagase ka bjokong fao go amago ka fao motho a ikwago ka gona goba a dirago mo nakong ye itšego.

Bo ka tše mekgwa ye mentši ye e fapanego ebile bo ka ama batho bao ba fapafapanego ka mekgwa ye e fapafapanego. Dithunthane tše dingwe di magareng; motho a ka no ikwa a itebetše motsotswana goba ye mebedi gomme a se ke a lemoga gore o bile le dithunthane.

Ka go tše dingwe, dithunthane tše kgolo, motho a ka idibala, mmele wa gagwe o ka tia goba wa thatafa ebile motho a ka sepediša le go emiša ditho ka lebelo.

Bolwetši bja go wa bo ka laolwa le go

KA FAO O KA SWARAGO MOTHO YO A NAGO LE DITHUNTHANE

Tše di atelago ke magato a itšego ao a swanetše go tše wa ge o thuša motho yo a nago le dithunthane:

- Dira ka fao o kgonago go iketla.
- Bitša ba ditirelo tše tšogonetšo.
- Leka go thibela kgobalo ka go netefatša gore ga go na selo kgaušwi goba fao a ka fihlelelagu gona seo se ka kwešago motho yoo bohloko.

• Tloga kgaušwi le go kwešwa bohloko — ga go hlokgale go leka go thibela motho ofe goba ofe yo a hlasetšwego ke dithunthane.

• O se ke wa tsenya selo ka ganong ga motho yoo.

• Ge dithunthane tše motho yoo di emištše mmeye maemong ao a tlogo kgona go phafoga. Retološa hlogo ya motho yoo gore ge a hlatša mahlatša a kgone go tšwa gabotse ka ganong ga gagwe o netefatše gore o hemma ka mo go tlwaelegilego.

• O se ke wa fa motho yoo diela, dihlare goba dijo go fihla ge a phafogile ka botlalo.

• Dula le motho yoo go fihla ge a phafogile, e lego seo se tlogo tše metsetso ye mehlano go fihla go ye 20.

"Gopola gore bontši bja batho bao ba nago le bolwetši bja go wa ba arabela kalafo gabotse, ka fao motho ofe goba ofe yo a nago le bolwetši bjo o swanetše go hlohlleletšwa go etela ngaka ya gagwe," gwa tlaleletša Ngaka Moloabi.

